

משום קיום מנהג אחר שנהגו לענות מה שהש"ץ אומר (ע' סדר רב עמרם וב'מקור הברכות'), אם מפני שלפעמים אינו מכוין (משנ"ב תכב סק"כ. יל"פ שאינו מכוין לשמוע מהש"ץ, או שמא הש"ץ אינו מכוין להוציא. אך יתכן שא"צ כוונה מיוחדת להוציא (וע' ברכת מרדכי ח"ב א, ז. וצ"ע).] וכן כופלים הש"ץ והציבור אחריו 'אנא ה'...' 'אנא ה'...' וממשיך הציבור כולו לכפול עד סוף הפרק (עתוס' ריטב"א וס"פ).

המנהג כיום לברך אחר ההלל. ואפילו בראש חדש שקריאת ההלל מנהג, אותם המברכים בו על ההלל מברכים גם לאחריו (עפ"י תרומת הדשן ט ועוד).
ב. הקורא הלל ביחיד, יש לו להדר ולומר לשנים שיענו עמו ראשי פרקים: 'הודו לה'... [ובמדרש (תהלים קיג) אמרו: אין הלל פחות משלשה...] (מרדכי, מובא ברמ"א תכב, ב).

אף על פי שמצוה לענות, אם שמע מפי המחוייב ולא ענה – יצא. ומניין שהשומע כעונה? אריב"ל משום בר קפרא: שכתוב כל דברי הספר אשר קרא מלך יהודה. וכי יאשיהו קרא והלא שפן קראם ויאשיהו שמע (ככתוב יען רך לבבך ותכנע לפני ה' בשמעך...). – אלא מכאן לשומע כעונה.

א. בבבלי, יש אומרים שאינו יוצא בשמיעה בלא ענייה (עפ"י רבנו ירוחם, מובא בב"י תכב. ופירושו במג"א וא"ר שזה אפילו כשהקורא עדיין לא יצא ידי חובתו. וצ"ע לפי"ז כיצד נהגו לצאת ידי 'ברוך הבא' בשמיעה בלבד. וצ"ל שאף זו כענייה שמ"מ משתתף עם הקורא). ויש חולקים וסוברים שיצא (פרי חדש שם, מובא בבאור הלכה).

ב. בתוס' צדדו לומר אף לענין עניית קדיש וקדושה, שמא מצוה מן המובהר לענות בפה דוקא.
ג. מדברי רעק"א (בברכות כ ובתשובה ז) משמע שאפשר לומר 'שומע כעונה' על מקצת מן הברכה. ובחזון איש (כהו, ל, ב-ג) כתב להוכיח שאין אומרים כן. ואולם נראה שבאופן שהמברך אומר את הברכה כולה, לדברי הכל יכול השומע לצאת חציה בשמיעה חציה באמירה (עפ"י קהלות יעקב ברכות ט. וע' ברכת מרדכי ח"ב א, ז).

ב. אמר רבא: לא יאמר אדם 'ברוך הבא' ואחר כך 'בשם ה' (שהפסיק בנשימה בינתים והאזכרה עומדת לעצמה, ונראה כמוציאה לבטלה עפ"י רש"י), אלא יאמר הכל בבת אחת. וכן לא יאמר 'הא שמיה רבה' ואח"כ 'מברך' אלא הכל כאחת. אמר לו רב ספרא: גמר הדבר הוא (הואיל וכוונתו לגמור) ואין לחוש. להלכה אין להפסיק בין 'רבה' ל'מבורך' [ויש אומרים: בין 'שמיה' ל'רבה'] (עפ"י הג"א מאו"ז; רמ"א נ, א). ודוקא בשתיקה לא יפסיק, אבל אין צריך לאמרם בנשימה אחת (עפ"י פרי מגדים שם). ע"ע בספר מנהגי ישראל ח"א ו.

דף לט

- עו. א.** הלוקח מעם הארץ לולב ומיניו בשביעית, כיצד הוא עושה?
ב. האם מותר ליקח מעם הארץ פירות שביעית?

א. הואיל ואין מוסרים דמי פירות שביעית לעם הארץ כדלקמן, לפיכך הלוקח לולב ומיניו מעם הארץ בשביעית אינו רשאי ליתן לו דמים על האתרוג שנלקט בשביעית, אלא יתן לו האתרוג במתנה. לא רצה ליתן לו במתנה, אמר רב הונא: מבליע לו דמי אתרוג בלולב. והלולב אינו קדוש בקדושת שביעית מפני שהקובע באילנות הוא שעת החנטה והריהו לולב של ששית [וישנה דעה שהלולב אינו קדוש כלל בקדושת

שביעית, כדלהלן מ]. ואולם האתרוג, סובר תנא דמתניתין כרבותינו שבאושא שהולכים בו אחר לקיטה לשביעית כירק. ואין כן דעת רבן גמליאל ורבי אליעזר ועוד תנאים.

א. לקיטה שאמרו – פירשו התוס': גמר גידול הפרי. ויש אומרים: לקיטה ממש (כן כתב בספר שער המלך מעש"ש א בדעת הרמב"ם).

ב. הקובע לענין לולב הוא שעת חנטת הלולב עצמו, לא חנטת הפרי (עפ"י מאירי; מקדש דוד זרעים ס,א עפ"י רש"י. ועחו"א שביעית י,ד). וכיוצא בזה עלי גפנים או תבן לבהמה, הקובע הוא שלב הגידול של העלים והתבן עצמם ולא הפרי (עפ"י מקד"ד שם; קהלות יעקב שביעית כב,ג).

ג. קיום מצוה באתרוג של שביעית שהיה משומר; בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א קפו) נקט על פי רוב הראשונים (רמב"ם, רש"י תוס' ור"ש, רמב"ן וריטב"א) שהמשומר לא נאסר באכילה (וכן נקט החו"א שביעית י,ו להקל, וכן במנחת שלמה מד), ועל כן ראוי הוא למצוה, ואפילו ביום הראשון יש להקל, וכל שכן בשאר הימים שלהרבה פוסקים אין צריך שיהא ראוי לאכילה. ומשום איסור 'מסייע ביד עוברי עבירה' של הסוחרים בו צריך לקנותו בהבלעה. ואם סמכו בסחורתם על הוראת חכם של התר מכירה, אין שייך בזה איסור 'מסייע...'. גם לדעת מי שאינו סומך על התר זה (ועע"ש אה"ע ח"ד סא,ב).

והגרש"ז אויערבך הורה לשואל שקנה לולב שנעבד בשביעית, שאין ראוי ליטלנו למצוה אם אפשר למצוא אחר (מובא בהליכות שלמה י הערה 98).

ב. אין ליקח פירות שביעית מעם הארץ [גם באופן שאין איסור סחורה כגון שליקט לעצמו והותר. עתוס'] מפני שאין מוסרים לו דמי שביעית יותר ממזון שלש סעודות (שמא לא יבערם בזמן הביעור רש"י), ולא ינהג בהם בקדושת שביעית. תוס'). ואם מסר, יאמר: הרי מעות הללו יהו מחוללים על פירות שיש לי בתוך ביתי, ובא ואוכלם בקדושת שביעית.

א. יש אומרים שאי אפשר לחלל מה שביד חברו, ולפי זה אין כאן חילול ממש אלא קנס בעלמא הוא שהצריכוהו לעשות כן (תוס'). ויש מפרשים שמחלל מדעתו, או שמא אף מועיל משום 'זכין לאדם שלא בפניו' (עריטב"א), או משום תקנה דרבנן העמידו הפירות ברשותו כדי שיוכל לחללם (תוס' ב"ק סה:).

ב. כאמור, לקיחה בהבלעה מותרת. רש"י פירש 'לקיחה בהבלעה' שמייקר את מחיר הלולב עד שנותן לו האתרוג במתנה (וער"ח). ומשמע שצריך שיתן לו את הפרי של שביעית במתנה בפירוש. ואולם מלשון הרמב"ם (שמיטה ח) ומסתימת דברי הגמרא נראה שגם בסתם שמשלם לו בעד הכל – מותר, ודי בכך שבדעת הלוקח ליתן המעות בעד הלולב ולא בעד האתרוג (עפ"י שפת אמת).

ג. נראה שבאופנים שיש איסור משום 'סחורה', אין מועילה הבלעה בסחורה המותרת [ולא התירו בירושלמי בהבלעה אלא במבליע בשל אחרים שאינו בכלל 'סחורה', משא"כ בסחורה שלו המותרת], כי סוף סוף נותן דמים עבור פירות שביעית (שפת אמת). וכן נקט הגרש"ז א לעיקר, ופקפק על הנוהגים התר לסחור באתרוגי שביעית ע"י הבלעה כלולב. ע' הליכות שלמה י,כט).

ואולם לענין איסור 'מסייע ביד עוברי עבירה' בלוקח מן המשומר, משמע בריטב"א שמועילה לקיחה בהבלעה לסלק איסור זה (עפ"י אגרות משה או"ח ח"א קפו).

ד. נראה שמותר ליקח פירות שביעית [שאין בהם איסור ספיחים] ולאכלם בקדושה, מחנוני הסומך על התר מכירה, אעפ"י שהלוקח אינו סומך על אותו התר – שאין לחוש משום הכשלת המוכר

בזמן שהוא נוהג לפי הוראה המתירה לו (עפ"י מנחת שלמה ח"א מד ובסו"י נא. וכיו"ב בעיקר הסברא – ע' אגרות משה או"ח ח"א קפו ואה"ע ח"ד סא, ב).
 במה דברים אמורים – במופקר (שראה שנתלקטו אותם פירות בשדה מופקר שאינו משומר. רש"י), אבל מן המשומר אסור אפילו בכחצי איסר (ואפילו כל שהוא. רמב"ם).
 רש"י מפרש הטעם לפי שנחשד שאינו מפקיר לעניים והערמה היא שמוכרם מעט מעט, לכך אסור ליקח ממנו כלום.
 ורבנו תם מפרש שהשומר בשביעית נאסר באכילה, אבל משום חשד – סתם עם הארץ אינו חשוד, ואם הוא ודאי חשוד – אסור ליקח ממנו אף מן המופקר. ורוב הפוסקים נקטו להתייר כדלעיל. [ואף לרבנו תם, כתב בספר ערוך לגר שאין בדבר איסור הנאה אלא אכילה בלבד. וכן הסכים במנחת שלמה (סו"י נא), שלא כדעת מי שרצה לאסור].

דיני אתרוג לענין מעשרות ושביעית, אם הולכים בו אחר החנטה או הלקיטה – בראש השנה יד-טו.

דף מ

**עז. א. האם יש בעצים משום קדושת שביעית? וכן בעלי קנים ובעלי גפנים?
 ב. האם מוסרים פירות שביעית למשרה ולכביסה, למלוגמא ולזילוף וכד'?**

א. לפי פרש"י (וכן נקטו התוס' בב"ק קא: והריטב"א), תלוי הדבר במחלוקת תנאים; האם עצים העומדים להסקה נוהגת בהם שביעית (כן דעת רבי יוסי שדרש לכם – לכל צרכיכם) אם לאו (תנא קמא. לכם לאכלה – בדומה לאכילה שהנאתו וביעורו שוה). ואולם עצים שהנאתם וביעורם באים כאחת (או הנאתם קודמת. עפ"י בעל המאור) כגון לולב שעיקר הנאתו לכבד את הבית וכד' – נוהגת בהם שביעית. אבל עצים העומדים להיסק, אפילו ליקטן להאיר אין נוהגת בהם שביעית לדעה זו.
 ולפי פירוש אחר (עפ"י תוס' כאן, מרש"י בב"ק קב) מחלוקת התנאים אמורה בכגון שייעד הדבר לשימוש שהנאתו וביעורו שוה, כגון עצי שמן שייעדם להאיר (/ לחמם. ריטב"א), או כגון יין (רש"י) למשרה וכבוסה [אבל סתם עצים, לדברי הכל אין בהם קדושת שביעית].

לפי פירוש זה יש לומר שגם לולב תלוי במחלוקת התנאים, ולתנא קמא אין בו קדושת שביעית, שהולכים אחר סתם עצים (ער"ן; 'כפות תמרים' בבאור פירוש הרמב"ם והרע"ב; ר"ג בכורות לא:).

מסתבר שעתה אין בלולבים קדושת שביעית מפני שאין משתמשים בהם כלל לכיבוד הבית. וכן נהגו לענין הדסים שבזמננו שאינם עומדים להנאת ריח (עפ"י מנחת שלמה נא, כג). ויש שדנו להחמיר (ע"ש ובשבט הלוי ח"א קפא).

עלי קנים ועלי גפנים שגבבם לחובה (= מחבוא. יש לפרש בדוקא וי"ל שדיבר בהווה. תוס'); ליקטם לאכילה – יש בהם משום קדושת שביעית. ליקטם לעצים – אין בהם משום קדושת שביעית (שסתמם לכך ולכך, לפיכך הולכים אחר מחשבתו. עפ"י רש"י ועתוס').

ב. אין מוסרים פירות שביעית לא למשרה ולא לכבוסה (לכם לאכלה). רבי יוסי אומר: מוסרים (לכם – לכל צרכיכם). ופירשו שאפילו לרבי יוסי אין לעשות מהם מלוגמא (= רפואה), זילוף (בבית, לריח טוב) ואפיקטיוזין (= שיקוי להקאה. לאכלה – להוציא אלו שאינם שוים בכל אדם).